

EIX 3: EMERGÈNCIA CLIMÀTICA

Rehabitar un planeta en crisi

Amalia Calderón Argelich, Anna Winkelmann

Fotografia de [Marta Mas Girones](#)

A banda de les dues autores, en aquest article hi han contribuït les següents persones: Laura Rivera, Dante Maschio, Anna Cornudella, Berta Roset, Ana Terra Maia, Ivet Estrada, Sally Bourdon i Alberto Danese.

Com habitar un planeta en crisi? L'actual emergència planetària és possiblement el repte més gran al qual els éssers humans ens hem hagut d'enfrontar. Aquesta crisi, conformada per processos com el canvi climàtic, la pèrdua de biodiversitat i la degradació dels ecosistemes, ens fan qüestionar la nostra relació amb el paisatge, amb els recursos i l'energia, així com amb la resta d'espècies que habiten el planeta, i també, quins incentius hem generat en el nostre sistema social i econòmic. En definitiva, aquesta crisi posa en relleu quin és el nostre lloc al planeta, i quina legitimitat tenim per modificar-lo de forma irreversible.

La narrativa de la nostra relació amb el medi ambient s'ha anat impregnant en els darrers anys de conceptes referents als avenços tecnològics, la productivitat, les millores en l'eficiència, compensacions de carboni i energies "netes". Una visió acompanyada d'una certa fe en el progrés que intenta calmar la nostra consciència intranquil·la amb petites accions com el reciclatge o el corporativisme de *greenwashing*, mentre que el canvi climàtic no ha deixat d'accelerar-se en els darrers anys. En altres paraules, continuem en un paradigma de dominació de la natura, però per dominar-la *millor*.

Alhora, els nostres sistemes econòmics han insistit en l'objectiu primordial del creixement econòmic infinit, sense tenir en compte que ens trobem en un planeta de recursos finits [1]. L'informe *The Limits to Growth*, liderat per Donella Meadows el 1972, ja establí alguns dels nefastos escenaris possibles que ens podem trobar de seguir en el *business as usual*, és a dir, si no canviem el nostre actual model productiu i de consum. Malgrat que ja fa dècades des que la comunitat científica i les organitzacions de caràcter més activista ens adverteixen d'aquesta problemàtica i de les seves conseqüències, les accions realitzades en els últims anys per part de les institucions han oscil·lat entre ignorar el problema i establir objectius a llarg termini que *de facto* acaben postergant la presa d'accions i la rendició de comptes.

L'emergència planetària és un problema que no només determina i és determinat per la nostra relació amb els ecosistemes, sinó també per la relació entre comunitats i països amb una desigual vulnerabilitat climàtica. Estem parlant, per tant, d'una dimensió d'injustícia climàtica en la qual aquelles comunitats que històricament han contribuït menys al canvi climàtic seran les que en rebin els majors impactes. Si no es prenen les mesures necessàries de mitigació, prevenció i reparació, la crisi ambiental i ecològica pot generar i incrementar desigualtats ja existents, afectant les comunitats locals més vulnerables i en interacció amb altres desigualtats per raó de gènere, classe, raça o edat. El mateix concepte de sostenibilitat fa referència a la capacitat de desenvolupar-se i atendre les necessitats actuals sense comprometre la capacitat de les generacions futures, així que la justícia climàtica també implica justícia intergeneracional, un concepte present en els moviments de justícia climàtica i ambiental.

L'activisme climàtic ha tingut darrerament entre les seves cares més visibles els moviments estudiantils com Fridays for Future (F4F), Greta Thunberg o d'altres de major recorregut com Ecologistes en Acció. Gràcies al seu activisme s'ha aconseguit situar l'emergència climàtica com un tema (gairebé) ineludible en les agendes polítiques actuals. No obstant això, reivindicacions per un aire net, una aigua potable i un entorn habitable han estat llargament sostingudes per activistes en poblacions rurals i indígenes, així com per altres col·lectius marginats o oprimits que pateixen actualment d'injustícies ambientals [2]. Aquesta línia d'activisme ambiental experimenta de forma interseccional els diferents mecanismes d'opressió i vincula qüestions de salut, medi ambient, habitatge i desigualtats socials i/o racials. Per tant, la mirada interseccional també és important i necessària per entendre les desigualtats socioambientals i l'emergència climàtica i ecològica, les quals s'han d'abordar de forma conjunta.

Malgrat les advertències de la comunitat científica, les accions realitzades per part de les institucions els últims anys han oscil·lat entre ignorar el problema de l'emergència planetària i establir objectius a llarg termini, que acaben postergant la presa de decisions i la rendició de comptes

Tanmateix, no és solament una qüestió de generacions futures, sinó també de generacions actuals. Cada vegada hi ha més exemples de com el canvi climàtic forma ja part de la quotidianitat de les nostres vides. Entre molts d'altres, en són exemples els incendis a Austràlia, la nevada de Texas i les onades de calor a Sibèria, i s'espera que episodis com aquests siguin cada vegada més freqüents. Més a prop de casa trobem la borrasca Glòria, que va provocar diverses inundacions i la degradació de la costa, afectant la línia de tren del Maresme o inundant el delta de l'Ebre. Fins quan tractarem aquests esdeveniments com casos extrems, extraordinaris i aïllats? Quantes vegades haurem de restaurar les platges que han estat engolides per un temporal, afegint més i més sorra a una línia de mar en contínua regressió? Les polítiques de mitigació del canvi climàtic poden acabar sent obsoletes si no ens centrem també plenament en accions d'adaptació com a part fonamental de la gestió i manteniment del territori, incloent-hi també problemes de contaminació, de canvis en els usos del sòl i de destrucció dels hàbitats.

Diagnòstic i propostes

Exactament, què vol dir posar la sostenibilitat de la vida al centre de la qüestió? Diversos estudis científics assenyalen que la crisi ambiental ha tingut molt a veure en l'actual crisi mundial de la Covid-19. El comerç d'espècies salvatges, les perturbacions dels ecosistemes i la destrucció de la biodiversitat crea les condicions ideals en què poden aparèixer noves malalties infeccioses per processos de zoonosi [3]. Per tant, el canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat són també un repte que hem d'assumir en l'àmbit de salut pública. Quan al març i abril de 2020 la ràtio de contagis del virus estava fora de control i els equipaments sanitaris es trobaven col·lapsats, es van establir mesures de confinament i d'aturada de l'activitat econòmica per tal de protegir les persones i baixar el nombre de contagis. En aquell moment d'inesperada crisi pel virus, es van establir mesures urgents per protegir la vida de les persones.

Aquesta experiència ha demostrat que en determinats casos és necessari establir mesures urgents per prioritzar el benestar humà abans que continuar amb l'activitat i creixement del PIB habituals. Evidentment, això no implica fer de la necessitat virtut, i l'impacte de la pandèmia així com algunes de les decisions preses van incrementar moltes de les desigualtats existents i van posar en relleu la precarietat de molts dels serveis essencials, per exemple, el de les cures. Què hem après, però, d'aquesta situació? El canvi climàtic podria esdevenir en una crisi com la de la Covid-19, amb la diferència de que hem anat ignorant en els darrers anys mentre el nombre de persones afectades no parava d'augmentar.

Els impactes del canvi climàtic, la contaminació de l'aigua i dels sòls, així com la de l'aire i acústica, suposen no només una amenaça pels ecosistemes i la biodiversitat que hi habita, sinó també un problema de salut per les persones que s'hi veuen exposades. La ciutat de Barcelona incompleix contínuament els nivells de contaminació de l'aire recomanats per la Unió Europea, arriscant diàriament la seva població més vulnerable, des de persones amb problemes respiratoris com gent gran i infants. A més a més, Barcelona és una ciutat molt sorollosa, essent el soroll provocat pel tràfic el segon factor ambiental més perjudicial per a

la salut a Europa, després de la contaminació de l'aire. I malgrat que l'Organització Mundial de la Salut (OMS) informa que cada any hi ha milions de morts prematures causades per la contaminació de l'aire, les polítiques per fer efectiva la disminució dels nivells de contaminants continuen semblant sovint una pugna partidista sense consensos ni estratègies clares, com ha succeït amb la zona de baixes emissions de Madrid.

Les polítiques de mitigació del canvi climàtic poden acabar sent obsoletes si no ens centrem també plenament en accions d'adaptació com a part fonamental de la gestió i manteniment del territori

Calen polítiques ambiciosos i transversals que no només disminueixin la flota de cotxes que cada dia travessen la ciutat, sinó també els creuers que des de la costa fan de Barcelona un dels ports més contaminats d'Europa, alhora que fomenten un model turístic desigual i de gran impacte ambiental [4]. En conjunt, cal repensar quin model de ciutat volem, i què volem prioritzar. Models com la ciutat dels 15 minuts o la Ciutat Cuidadora que dona valor a les cures i dignifica les condicions de les treballadores en les tasques de cura obren la porta a concepcions de ciutats que posen la salut i la sostenibilitat de la vida al centre.

Un altre vincle entre la nostra vida quotidiana i la crisi climàtica i ecològica és causat pel model agroalimentari i de desenvolupament socioeconòmic que tenim al nostre territori més immediat, que promou un ús intensiu del paisatge, una gestió sectorial i fragmentada i grans emissions de CO₂.

Com dissenyem el model agroalimentari pot tenir un rol no només en com entenem el model territorial i les relacions entre els entorns urbans i rurals, sinó també en la creació d'un paisatge que ens proporcioni la sobirania alimentària que necessitem i ens protegeixi dels incendis forestals. La resiliència i adaptació al canvi climàtic es pot planificar promovent la gestió dels boscos, l'agricultura extensiva, la pastura de ramats i la biodiversitat dels ecosistemes.

El paisatge en mosaic que crea la pagesia evita que creixin les grans extensions forestals de boscos debilitats pel canvi climàtic, que es tornen més vulnerables i poden cremar més fàcilment amb una gran rapidesa. Per tant, és important entendre que quan recolzem la pagesia local, estem també ajudant a promoure un paisatge en mosaic que genera un territori més resilient. Hem de crear incentius no només perquè els consumidors puguin valorar i comprar els productes que es produeixen, sinó també perquè es reconegui a la pagesia el seu rol fonamental en la protecció del paisatge i es garanteixi un relleu generacional que li permeti tenir-ne cura a llarg termini.

Es requereix, doncs, un canvi que vagi més enllà d'apel·lar la responsabilitat individual dels consumidors, i que promogui un canvi en el sistema agroalimentari. Algunes propostes en aquest sentit serien l'impuls de l'agricultura peri-urbana i, més concretament, dels parcs

agraris al voltant de les ciutats i promoure la relació consumidor-productor de proximitat. També hi contribuiria la diversificació dels cultius i l'ús de tècniques ecològiques i sostenibles, així com la promoció de varietats locals que contribueixin a la biodiversitat agrària. En l'àmbit del consum, caldria fomentar circuits curts de comerç i de venda directa, així com generar incentius econòmics que condueixin a preus justos per als productors i assequibles pels consumidors, per tal de promoure el consum ecològic i de proximitat. Finalment, cal evitar també el malbaratament alimentari i augmentar la taxa de reciclatge. Alguns grups com el col·lectiu Eixarcolant o la fundació Espigoladors ja treballen en aquesta direcció i poden servir d'exemple de com dur a terme aquesta tasca en el territori català.

Tal com tots som consumidors d'aliments i materials, tots som també consumidors d'energia, i convé especialment remarcar el conflicte amb l'energia que estem vivint actualment. En els últims anys hem pogut veure com l'aposta per les energies renovables ha anat augmentant a mesura que les energies fòssils es fan cada vegada menys rendibles una vegada passat el moment peak oil. Sabem que la solució passa per establir una clara inversió en energies renovables per fer la transició energètica. No obstant això, no suposa una solució fàcil i les alternatives possibles no estan exemptes d'incerteses. Científics com Antonio Turiel ens alerten clarament que no és possible una implementació de les energies renovables de forma sostenible a gran escala amb el sistema econòmic actual [5].

La creixent escassetat d'alguns dels materials necessaris per desenvolupar aquestes tecnologies, la dependència en l'extractivisme del Sud Global, les pèrdues d'eficiència, la dificultat de l'electrificació d'alguns processos i les limitacions d'espai fan que sigui insostenible el consum actual i creixent d'energia suplert amb renovables. Per tant, el debat ja no és renovables sí o renovables no, sinó quin model de renovables s'implementa, sobre quin sistema socioeconòmic, com es fa i per a qui. Malgrat que no hi hagi solucions úniques i fàcils, aquesta condició no fa la situació menys urgent ni les accions menys necessàries.

Algunes propostes que podrien ajudar a seguir aquest camí serien polítiques que facilitin projectes d'instal·lacions renovables per l'autoconsum en terrats i edificis públics, diversificar l'ús de les diferents renovables per diferents finalitats així com promoure l'eficiència energètica i l'ús d'energies renovable en el sector industrial i les grans superfícies.

És fonamental recordar que, malgrat que el canvi climàtic és una causa important de la pèrdua de biodiversitat, no és l'únic procés que hi intervé. L'informe de l'Estat de la Natura a Catalunya 2020 ens informa que la causa de fons de la pèrdua de biodiversitat a Catalunya és el model socioeconòmic que intensifica l'obtenció de recursos en determinades àrees i n'abandona d'altres que havien estat utilitzades de manera més sostenible. Això es tradueix en uns canvis dels usos del sòl que són la principal causa directa de pèrdua de biodiversitat, sumat a l'impacte cada vegada major del canvi climàtic i l'arribada d'espècies exòtiques invasores. A més a més, la pèrdua d'individus és superior al 50% en les espècies que viuen en rius, llacs i aiguamolls, al 30% en les d'ambients agrícoles i prats i al 10% en les de boscos i matollars. Per tant, caldria establir polítiques ambicioses que creïn espais protegits de forma equitativa i que integrin les necessitats de les

comunitats locals i planifiquin els usos del sòl.

El debat ja no és energies renovables sí o no, sinó quin model, sobre quin sistema socioeconòmic, com es fa i per a qui

Considerem essencial tenir en compte la veu de les comunitats locals i dels moviments socials en les problemàtiques ambientals si les polítiques que hi donin resposta es volen establir de forma democràtica i justa. En una situació en què s'ha demostrat que l'1% de la població més rica contamina el doble que la meitat més pobre [6], apel·lar únicament a la responsabilitat individual de forma homogènia i moralista corre el risc de desembocar en desafecció sense un impacte real.

Conclusió

Tornant a la pregunta inicial sobre com habitar un planeta en crisi i, per tant, tornar a la qüestió sobre com hem d'entendre la nostra relació amb el medi ambient en l'actual moment i envers les futures generacions. Superada la visió tecnooptimista, és a dir, basada en l'esperança que aparegui una tecnologia que resolgui la crisi ambiental, quina visió hem d'adoptar per poder gestionar aquesta crisi de forma equitativa i planificada?

La nostra responsabilitat com a ecologistes és la de proposar visions que es basin en la interdependència de les espècies de la Terra, de les diferents comunitats que conformen la humanitat, i en l'ecodependència, és a dir, en la noció de què depenem dels ecosistemes i dels recursos d'un planeta finit [7]. Aquesta visió es desvincula de la narrativa de dominació de la natura, i ens permet entendre la nostra pròpia fragilitat mentre ens qüestionem què és el realment necessari per dur una vida digna. Estem parlant d'un canvi social i cultural que pot trigar dècades, malgrat que és un temps que no tenim en aquesta situació d'emergència.

La crisi climàtica i ambiental ja ha arribat i ens està afectant les nostres vides, no podem esperar que vingui una nova generació a gestionar una situació resultant de dècades de decisions desencertades. Podem prendre decisions avui que comencin a mitigar, prevenir i reparar aquesta crisi climàtica i ecològica i que, en definitiva, posin la sostenibilitat de la vida al centre d'una forma més justa, socialment, econòmicament i ambientalment. És possible i es pot realitzar cada dia de forma transversal, de procés en procés, i de política en política.

REFERÈNCIES

- 1 — Kallis, Giorgos. (2021) *Límits. Ecologia i Llibertat*. Barcelona: Ed. Arcàdia.

- 2 — Martínez Alier, Joan. (2011) *El ecologismo de los pobres: Conflictos ambientales y lenguajes de valoración*. Barcelona: Ed. Icaria.
- 3 — Tollefson, Jeff. (2020) Why deforestation and extinctions make pandemics more likely. *Nature* (584) 175-176.
- 4 — Abbasov, Faig. (2019) One Corporation to Pollute Them All. Luxury cruise air emissions in Europe. *Transport & Environment*.
- 5 — Turiel, Antonio. (2020) *Petrocalipsis: Crisis energética global y cómo (no) la vamos a solucionar*. Madrid: Ed. Alfabeto.
- 6 — Gore, Tim. (2020) Confronting carbon inequality. Putting climate justice at the heart of the COVID-19 recovery. *Oxfam report*.
- 7 — Herrero, Yayo. (2014) Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible. *Revista de Economía Crítica* (16) 278-307.

Amalia Calderón Argelich

Amalia Calderón Argelich és investigadora predoctoral als grups de recerca BNCUEJ i LASEG de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la Universitat Autònoma de Barcelona (ICTA-UAB). És graduada en Biologia (UB) i té un màster en Estudis Interdisciplinaris en Sostenibilitat Ambiental, Econòmica i Social (ICTA-UAB). La seva recerca engloba aspectes de justícia ambiental, serveis ecosistèmics urbans i infraestructura verda amb una perspectiva feminista per tal de crear ciutats inclusives, resilients, saludables i justes.

Anna Winkelmann

Anna Winkelmann és integrant del secretariat del Consell de Joventut de Barcelona, on porta les àrees d'emergència climàtica i feminismes. És militant de l'organització juvenil Joves Ecosocialistes. Actualment està estudiant un grau superior d'Imatge pel diagnòstic i medicina nuclear.